

Κύριε Πρόεδρε,

Είθισται ο έπαινος (*laudatio*) των επιτίμων διδασκόντων ενός Πανεπιστημίου να περιλαμβάνει μια καταγραφή των ακαδημαϊκών τους επιτευγμάτων, τόσο με τη στενή έννοια της συγγραφικής τους παραγωγής όσο και με την ευρύτερη, της συμβολής τους στο επιστημονικό τους πεδίο και στον πολιτισμό γενικότερα· μια καταγραφή που πρέπει, βέβαια, να είναι τεκμηριωμένη με την απήχηση που είχαν τα επιτεύγματα αυτά διεθνώς. Αν αυτές είναι οι τυπικές προδιαγραφές ενός επαίνου, τότε, ομολογώ κύριε Πρόεδρε πως το έργο αυτό στην προκειμένη περίπτωση της καθηγήτριας Ελένης Γλύκατζη-Αρβελέρ ξεπερνά τις δυνατότητές μου και απολογούμαι προκαταβολικά. Η παρουσίαση του βιογραφικού της τιμωμένης ξεπερνά κατά πολύ το διαθέσιμο χρόνο αλλά –το σημαντικότερο, νομίζω πως η εξιστόρηση αυτή θα μας στερήσει την ουσία της συμβολής της. Γιατί δεν πιστεύω πως η συμβολή αυτή αποτιμάται με τις λαμπρές σπουδές της στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και στη Σορβόνη· ούτε με τη διεύθυνση των σημαντικότερων ερευνητικών ιδρυμάτων της Γαλλίας, με την πολυετή διδασκαλία σε πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Αμερικής ή με τα υπέρτατα ακαδημαϊκά αξιώματα της Πρυτάνεως της Σορβόνης, της Προέδρου του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου, της Καγκελαρίου των Πανεπιστημίων των Παρισίων. Δεν αποτιμάται η συμβολή της ούτε με την προεδρεία ιδρυμάτων και φορέων, όπως του Κέντρου Georges Pompidou, του γαλλικού Συμβουλίου Εθνικής Εκπαίδευσης, του Οίκου των Ανθρωπιστικών Επιστημών, του Ευρωπαϊκού Κέντρου των Δελφών (για να αναφέρω ελάχιστα από τα πιο γνωστά)· ή με την ιδιότητά της ως μέλους των ακαδημιών πολλών χωρών· ούτε καν με τον ατελείωτο κατάλογο των τιμητικών διδακτορικών τίτλων ή με αυτόν των ανωτάτων παρασήμων τιμής. Ο καθένας από αυτούς τους τίτλους, τα παράσημα, τις προεδρίες, τις διακρίσεις, τις ακαδημαϊκές θέσεις θα αποτελούσε από μόνος του το επιστέγασμα μιας ολόκληρης ζωής, μιας ξεχωριστής

και ζηλευτής σταδιοδρομίας. Αλλά όλοι μαζί σε ένα πρόσωπο; Σε μια ελληνίδα ιστορικό με καταγωγή από τη Μικρά Ασία; Πως αποτιμάται η συμβολή της Ελένης Γλύκατση-Αρβελέρ; Θα επιχειρήσω μια εκτίμηση, μολονότι η Βυζαντινή Ιστορία δεν είναι το γνωστικό αντικείμενό μου. Προφανώς είναι μια ελληνική εκτίμηση, από την οπτική γωνία ενός Θεσσαλονικιού, αν θέλετε, που ηθελημένα παραβλέπει το τεράστιο διοικητικό έργο της τιμωμένης στη γαλλική εκπαίδευση.

Το συγγραφικό έργο της καθηγήτριας Γλύκατση-Αρβελέρ, νομίζω, είναι ο ασφαλέστερος δρόμος για να προσδιορίσουμε το στίγμα της προσφοράς της. Σας διαβάσω τους τίτλους –μην ανησυχείτε—μόνον των βιβλίων της: *Το Βυζάντιο και η Θάλασσα* (1966), *Μελέτες στις διοικητικές και κοινωνικές δομές του Βυζαντίου* (1971), *Η πολιτική ιδεολογία του Βυζαντινού Κράτους* (1975), *Βυζάντιο, οι χώρες και οι τόποι* (1976), *Μοντερνισμός και Βυζάντιο* (1992), *Η ιστορία και η ιστοριογραφία ως βασικά μαθήματα πολιτισμού* (1996), *Προβλήματα ελληνικής συνέχειας* (1998), *Η κατασκευή της Ευρώπης* (2000), *Μέμφομαι τον αιώνα. Ποιήματα Ιστορίας* (2001), *Ένδοξος Ελλάς. Ποιήματα Ιστορίας* (2004), *Πολιτισμός και Ελληνισμός* (2007), *Γιατί το Βυζάντιο;* (2009).

Η ανάγνωση των τίτλων καθιστά σαφές πως έχουμε δυο σαφείς περιόδους, της «βαριάς», εξειδικευμένης επιστημονικής παραγωγής της βυζαντινολόγου καθηγήτριας, από τη μια, και της διάχυσης του έργου της, από την άλλη. Περιλαμβάνει εμπνευσμένες διαλέξεις μονογραφίες αλλά και με ευφυή «ιστορικά ποιήματα», όπως τα ονομάζει, γραμμένα με υποδόριο χιούμορ, συχνά ειρωνική χροιά και με ομοιοκατάληκτο, κατά κανόνα, στίχο. Η εμβάθυνση στο περιεχόμενο των έργων αναδεικνύει καταρχήν την επιρροή που δέχτηκε από τη γαλλική ιστοριογραφία. Αναδεικνύει όμως κυρίως την πολυετή της προσπάθεια να αποκαταστήσει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία στο σύνολό της. Υποστηρίζει πως ήταν μια νεωτερική κοινωνία, με χρηματική οικο-

νομία, με πρωτοποριακή τέχνη, με διπλωματία προσανατολισμένη στην ειρήνη. Οι πολιτικές ιδεολογίες της την οδηγούσαν σταθερά, ειδικά κατά τους τελευταίους αιώνες, στη συγκρότηση μιας εθνικής ιδεολογίας. Η προσπάθεια της Αρβελέρ συνίσταται στην απελευθέρωση του Βυζαντίου από όλα τα αρνητικά χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στον Μεσαίωνα και, το σημαντικότερο, στην παρουσίαση της οργανικής σχέσης του Βυζαντίου με την ανάδειξη της Ευρώπης ως μιας υπερβατικής πολιτιστικής ταυτότητας. Μέσα από τις μελέτες της το Βυζάντιο προβάλλει όχι σχολαστικιστικό και σκοταδιστικό αλλά βαθύτατα ανθρωπιστικό. Τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του, η ρωμαϊκής έμπνευσης διοίκηση, η χριστιανική θρησκεία και εκκλησία, η ελληνο-πρεπής πνευματική κίνηση και διανόηση ταυτίζονται (με την εξαίρεση της ελληνικής εκκλησιαστικής γλώσσας) με τα χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Αυτό ακριβώς προσπάθησε να μεταφέρει στα πολυπληθή της ακροατήρια στα αμφιθέατρα της Σορβόνης: ότι το Βυζάντιο είναι ιστορία και των Γάλλων· ότι είναι ένα θεμελιώδες τμήμα της ευρωπαϊκής Ιστορίας· πολλώ δε μάλλον, αφού μέσω αυτού ακριβώς του τμήματος --κι όχι τόσο των Αράβων-- διασώθηκαν τα στοιχεία της κλασικής αρχαιότητας, πάνω στα οποία κτίστηκε η δυτική αναγέννηση. Πιστεύω ότι η συμβολή της αυτή, συμβολή όχι μόνον θεωρητική αλλά και εκπαιδευτική, γονιμοποίησε και πλούτισε τον αέναο προβληματισμό για την ανακατασκευή της ευρωπαϊκής ταυτότητας.

Το δεύτερο στοιχείο που θα ήθελα να εξάρω στο έργο της τιμωμένης είναι ο προβληματισμός της στο ζήτημα της ελληνικής συνέχειας ή της ενότητας του ελληνικού πολιτισμού. Πρόκειται, όπως είπε και η ίδια, για «μια οργανική συνέχεια που εκφράζεται με τη λέξη ρωμιοσύνη. Αυτή η οργανική συνέχεια δεν είναι άλλη από τη ρωμιοσύνη...». Με εφόδιο τη βαθιά γνώση του βυζαντινού βίου και πολιτισμού η Αρβελέρ μπορεί να διακρίνει περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο τα βυζαντινά μας χα-

ρακτηριστικά σε όλες τις εκφάνσεις του νεοελληνικού βίου και πολιτισμού· χαρακτηριστικά απλά και καθημερινά, γλωσσικά πάνω από όλα, που περνούν απαρατήρητα. Διαπιστώνει έτσι την ανατροπή που προκάλεσε στην πορεία της ρωμιοσύνης η αρχαιοπληξία. Όμως, προσοχή, δεν αρνείται η Αρβελέρ τις ελληνικές καταβολές του μεσαιωνικού πολιτισμού. Απλώς γνωρίζει ότι τις καταβολές αυτές στην πραγματικότητα πρέπει να τις αναζητήσει κανείς χωνεμένες στο βυζαντινό πολιτισμό και όχι στον επείσακτο νεοκλασικισμό του 19ου αιώνα. Η Ανατολική Αυτοκρατορία των Ρωμαίων, ειδικά μετά την Άλωση της Πόλης από τους Σταυροφόρους και την ανακατάληψή της δυο γενιές αργότερα, ανασυγκρότησε το ιδεολογικό της οπλοστάσιο. Εστίασε στην παράδοσή της αλλά και στον αντιλατινισμό, που αναδείκνυε όλο και περισσότερο τα ελληνικά της στοιχεία. Αν το κράτος εκείνο δεν είχε αλωθεί, δεν θα ήταν λιγότερο ελληνικό στην ουσία του ή στη γλώσσα του από το σημερινό νεοελληνικό κράτος. Θα ήταν όμως πολύ διαφορετικό, γιατί θα είχε γλυτώσει από το δράμα της σχιζοειδούς προσωπικότητας που βιώνει η χώρα μας από ιδρύσεως της. Είναι παγιδευμένη σε μια διελκυστίνδα μεταξύ ευκλεών Ελλήνων και ταπεινών Ρωμαίων, μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Δράμα που το υπαινίσσεται η Αρβελέρ στο ποίημά της «Η ένδοξη Ελλάς». Στο μπράτσο γοργόνες τατουάζ, στ' αντί ένας χαλκάς/ τσούρμο παιδιά, αγκαλιασμένα στην άμμο ξαπλωμένα,/ ξεκαρδιστά γελούσαν με σένα και με μένα/ που χέρι-χέρι βγήκαμε στο περιγιάλι τσάρκα/ μ' εκείνη την σαράβαλη, τη σαπισμένη βάρκα/ που τα' όνομά της ήταν "Η ένδοξη Ελλάς". Δίπλα ή απέναντι σ' αυτή τη θαλασσόδαρτη Ελλάδα η βυζαντινή ρωμιοσύνη μας στοιχειώνει. Είναι το όνειρο ή ο εφιάλτης, αν προτιμάτε, των χαμένων πατρίδων, χαμένων στη λήθη ενός παραγνωρισμένου παρελθόντος που λανθάνει και επανέρχεται με τη μορφή πολιτισμικών τύψεων. Οι απόψεις της Αρβελέρ δεν έχουν περάσει απαρατήρητες ούτε ασχολίαστες· ειδικά από όσους δεν αντιλαμβάνονται την ουσία της ιστορικής ερμηνείας της: Πως το πραγματικό ελ-

ληνικό στοιχείο στον πολιτισμό μας είναι το βιωμένο κι όχι το ανακυκλωμένο. Δεν είναι αυτό που ανακαλύφτηκε εκ νέου στη Δύση του 18ου αιώνα. Είναι αυτό ακριβώς που απορρόφησε η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και μετέδωσε στη Δύση, ώστε να γίνει Ευρώπη.

Ήταν ευτυχής συγκυρία ότι η σοφία αυτή κατοίκησε μέσα σε μια τόσο ζωντανή και αεικίνητη γυναίκα, μέσα σε μια εκπαιδευτικό που δεν παραιτήθηκε ποτέ αυτής της ιδιότητας. Με διαλέξεις, με συνεντεύξεις και με κάθε είδους άλλες παρεμβάσεις – ακόμη και ποιητικές-- εξακολουθεί να γονιμοποιεί το δημόσιο διάλογο και να διδάσκει, με κάθε ευκαιρία. Παραδίδει μαθήματα ευρωπαϊκής και εθνικής αυτογνωσίας που ηλεκτρίζουν και γοητεύουν τα ακροατήριά της, χωρίς ποτέ να προδώσει την επιστημονική της ακεραιότητα. Δεν νομίζω ότι κανείς ακαδημαϊκός δάσκαλος επιθύμησε ποτέ κάτι περισσότερο...

Madame la Rectrice, nous sommes vraiment enchantés